

И тако даје, до оних чији се романи дешавају под небом у авиону, као на пример код Жана Кесела; или на дну мора, као код Пјрра Беноса; или у асени међу биковима код више писаца, јер Шпанија почиње да потсећа Французе да много вене крви има у синовима француским. Па до оних који такође врло добро пишу, али чија се имена не знају баш сасвим напамет. Зашта, ревносан читалац француске књижевности дође понекад у искушење да завиче речма из Књиге проповедника: "И тако, сине мој, чувај се онога што је преко овога, јер нема краја састављању многих књига, а много читање умор је тијелу".

Жироду и Монтерлан спомињу се овде заједно не у смислу литерарно аналитичком, него ~~нека~~^{као} у смислу музичком, као сјајне теме, ~~до~~ сржи француске теме за једну малу француску вариацију. Иначе, ова два писца размакнута су годинама старости, ~~и~~ темпераментима и стиливима. Нико на првом свету није ни на кога налик, па поготову ~~ису~~^{нису} налик Жироду и Монтерлан. Ако бисмо ~~по годинама стрости~~^{лако} ставили Жироуда на прво место, млади Монтерлан га арачки ^{лако} достиже по страшним количинама искуства субјективног и објективног, по култури и знањима научним. ^{Према} Једној доброј речи Квинтилијана о Омиру и Вергилију, ако је Жироду први, онда је Монтерлан онај други који је много ближе првом него трећем. Сравњен са Жиродом, Монтерлан излази грк и постан; на речи робустнији; у мисли контемплативнији. ~~Јако у духовној мајсторији~~. Монтерлан није много весео, али је скоро увек ратоворно раздраган. Стално некога или нешто изазива. Има у њему шпанске крви доста, ~~и~~^{ан} та и дон-кихотства. Једна ^{са контра} сјајан цртеж приказује га на коњу у бојној опреми Дон Кихота. На масе чини да је Монтерлан мало заљубљен у тај свој потре. Јесте ванредан: сва лепота, сва господственост и гордост, сва неуспашност француског Улемића Монтерлана дошла је ту до ванредног уметничког израза. Поглед Монтерланов ^{упрт} у даљине, поглед јунака, калуђера и песника истовремено, не заборавља се. У једној збирци ~~и~~ заносних ситних записа о Шпанији, Монтерлан је, говорећи у своје име, написао ^{сећајући се} вероватно ~~онај~~^{онај} свој парадокс: "једно сам у животу заборавио: лудило". Он је и многе друге ^{шпанске и француске} ствари заборавио по природној нужди, јер би ^{замислио} морао полудети кад би се ^{сећао} свега.

што му по даровитој крви и души витла, ~~над би се свата тога селасе, даров~~
 даровитост, кад је много ^{велика и слободна} ~~кама~~ ^{дајста} је ~~врста~~ ^{одмак} проклетства. Монтерлан све може,
 али, ~~сва~~ немиран и скоро несрећан ^{иде даље}. У збирци његових поема Још је-
 дан тренутак среће, нема много среће. Сем од стварања, од поезије јединствене
 која је дубока и свежа као бунар у пустињи, или блистава као ~~канделабри~~
 они ретки канделабри по мрачним рудницима. Ако сад обрнемо сравање: Жиро-
 ду, сравањен са Монтерланом, ^{неслањив} испада духу ^{рећи ми сиб} чинио. Он воли појам и реч који стварима
 дају допадљиву цену, а човеку забаву. Његова чувена ирон^{ја} није никада плод
 нерасположења, ~~просто~~ само плод духа и уметности. А духовитости је у њему ко-
 лико фина светлуцава песака на жалу. Жироду је ^{и свекла је} из Спољних послова. Има наочари,
 и шиљат нос који ^{ока} тражити и знати, и има грдно искуство свога министарства где
 су људи ~~у домаћини~~ ^{и свекла је} и страни, често на мукама, ~~старији и старији~~
~~тако~~ тако вештину да говори сто језика иако стално говори француски. Један од
 поступака Жироуда у писању састоји се у томе да простом и јасном појму метне
 неко туђе име. Свој роман Борба с анђелом почиње он најпростијом и вајкадаш-
 ном чињеницом француског ^{романа:} ~~романа~~ да је љубавнику љубавница
 додијала. Жироду ^{и даје} каже: "сирота Ана, нашла се одједаред на невољи поред чедна
 човека." На таквој псеудо-ноти ^{уме} Жироду да изради целу главу романа, и да
 неку јадну страну живота ^{нигде не назове} ~~примије~~ ^{једнак}.

[И Жироду и Монтерлан воле да за главног ју-
 нака своје књиге узму себе. Наравно, на врло различите начине. Монтерлан је доста
~~пу~~ пута казао, уосталом и доказао, да је његов главни позив ~~писања~~ поезија,
 дакле субјективност. После неких десетак књига, међу којима има збирка песама,
 и има прозних дела у којима је све и сва поезија, и има два романа, дошао је
 роман Стари момци, који је прва чисто објективна литература Монтерланова. Жи-
 роду није песник. Он је од првога маха писао објективни роман. Писао је затим
 и драме. Али уосталом ^{и даје} као и код Монтерлана личности ~~и даје~~ ^{и даје} далеко сиромашније
 да није у њима, и на њима једно богатство црта и шара које су чисте самоопсер-
 вације два велика француска психолога и писца који се зову Монтерлан и Жироду.
 То су таква богатства и искуства о свему човечном и светском, да би се, као код
 Шекспира, од тога теата могли месити људи, жене, деца па чак и животиње и биљке.
 Јер је тесто, тако зна Монтерлан, једно. Неку психолошку црту човека документу-
 је Монтерлан гусеницом, коју он разуме, и тим путем ~~и~~ онда ~~и~~ изводи закључ-
 чак над човеком и животињама: да су најинтелигентнији примерци бића ^и обично они

који су највише зли.

[Стари момци од Монтерлана и Ворба с анђелом од Жиро-
дуа романи су тако рећи без дијалога. Али су зато сјајни романи монолога.
Говори, да те видим, рекао је грчки филозоф. Монтерлан и Жироду дакле говоре,
и виде се, и не може човек да их се нагледа. Пуно је у тим романима личних
знања, сећања, доказа, анегдота, епиграма. Монтерлан, да би ваљда остао што ви-
ше сам, занемари постепено у роману све личности до једне, своју најмлађег
старог нежењу Леона. У њему ће усредсредити све од уметничке архитектуре, и од
својих опсервација, симпатија и антипатија, да начини једну величанствену ру-
ину ^{цирвиле} племића. Монтерлан допушта Леону ~~да~~ ако не да много говори, а оно да
мисли; невоља је што Леон ~~не може~~ ^{више} не уме богузна колико да мисли. А колико
и уме, Монтерлан га прекида лично својим упадицама, ~~и~~ са наглашеним замени-
цама ми и ја. Утолико више што је онај танани живац којим је Леон још јунак,
живац и Монтерланов: понос. На тој жици Монтерлан, субјективно, дивно свира.
Не пецају бадава Монтерлана у репортажи и критици да је Господин - он сам.
Жироду, дипломат, гинкије и мање директно је он сам. Он пушта своје личности
да баш подоста мисле, па и да мало дијалогну. Пусте чак и Бога у разговор. Али
најзад, долази његов Жиродуов декрет. И увек се нађе човек, или жена, која га
прима, и прима са "амин, тако нека буде". Ваљда зато да би Бог помислио да
то њему иде. Жироду се у себи слатко насмеја како је Бог ~~наиван~~ наиван.

[Жироду се доста давно прочуо по роману Сигфрид
и Димузен, у којем је, за оно време са много смелости превртао проблем немштва
и француства. Затим му је донео славу роман Бела, у којем је Р. Поенкаре утис-
нут у једну личност. Следили су затим романи и драме, од којих ништа није про-
шло без великог задовољства и одобравања у публици и критици. Проза Жиро-
дуа пуна је бравуре и бриљантности интелигенције и духовитости, у форми и у
садржини. Форма његова, то је један прозни мозаик, при чему живот јунака, наравн
остаје његова функција, али је уједно сталан предмет неочекивано духовитих
рефлексија и иронија писца. Има много густих страница текста где ништа не
расте и не збива се, само се безбројем пишчевих интерпретација продубљује и
калеидоскопира неки лик или неки детаљ живота. Духовитост Жиродуа иде од фи-
лозофског епиграма до ковинарске заједљивости. Досетка његова је, редом, досет-
ка Парижанина, дипломате, ратника, репортера. Жироду-репортер је измислио јед-
ној дојкињи да ~~у њеном~~ ^{и измислио је да} има радума у млеку. ~~Од~~ ^{Од} срца болесни претседник вла-
де има у синкопама да ~~откаже~~ ^{је потпуно да зна} конвенцију. Млада дама ~~и~~ ^{је} где коју животињу

7
нема, ано Монтерлана ~~Дон Кихота~~ ^{с којим на рачу} ви^соко на коњу, и далеко од вас. А по-
глед ^{му} не види ~~ни~~ ни свет, ~~у~~ ^и упрт у даљине светости и тајанстава ства-
ри.

Стари момци је дело савршене зрелости, уметности, објек-
тивности. То је рад балзаковски. У роману срећамо три типа дотрајалих мато-
рих племића, чудака. Можда је свака руина чудак. ~~Трети се тобоже неће залети, има новаца, кетуре — само тело. Она~~
~~запуштају се телом и душом, двојица~~ ^{двојица} приказују нам L вариаци-
је аристократске сиротиње: отсуство воље, усташеност, ограниченост, подетиња-
лост. ~~Онај један има~~ ^{Онај један има} новаца, ~~има~~ ^{је} тип идиотства, без уздицања кроз стра-
дања и унижења. Од оне двојице, један ^{се} ~~забавља~~ одлепшавањем марака са писама
и лепшењем по разним предметима у соби. Други, осам месеци спрема једну се-
лидбу. Да би тужније и прљавије било, у роману строго узевши нема жена. Ро-
манке су поумирале, служавка напустила кућу, ~~Свага млади усташа сими беога из куће, усташају се, бубаје. И гедли се, ни-~~
потентно и комично. ~~Један тобожњи ноћни лов~~ ^{Један тобожњи ноћни лов} нажене Леона, описан је
са недостижном оркестрацијом психологије, ~~и поезије~~ ^{и поезије} и комедије. Кроз тог Ле-
она ће међутим Монтерлан ^и ~~провести~~ ^{провести} онај велики запети лук који ~~носи~~ ^{носи} сваку доб-
ру књигу. Доказаће да нешто истоветно човечно и лепо може држати човека који
је у успону, и онога који се полако разрушава. Леону не импонује ништа, он не
ма никакве амбиције, он не воли новац. Мало више побожности, па би могао ући
у манастир. Када о томе пише, Монтерлан изјављује: "А ми, који ово пишемо,
скривамо шепир пред оним који је без амбиције и без грамзливости". Огром-
ну је психолошку и друштвену грађу сабрао Монтерлан да изрази Леона, и онај
лук што држи књигу. ~~Кад~~ ^{Кад} ~~дође~~ ^{дође} ~~најзад~~ ^{најзад} да Леон има да умре, потпуко усамљен, та-
ко рећи од глади, и зиме, исписаће Монтерлан једну прозу, своју песнички кон-
кретну и класично чисту прозу: ~~Од поноса је /Леон/~~ ^{Од поноса је /Леон/}
прекинуо однос са човеком који му је могао живот спасти; L од поноса је преки-
нуо однос са човеком који му је могао дати новаца. Сва његова јадила прелази-
ла су аутоматски са плана прљавштине на план уздигнутости, и ту више нису
болела". То је Монтерлан: ма шта да пише, једним правцем тера, и на једно исте-
ра. А то једно је онај агон човека у самом себи, такмичење за више, боље, до-
стојанственије, јаче, савладаније, свеједно какве су ~~околно~~ ^{околно}ности у ко-
јима се живи и умире. То Жироду нема, ^{и није.} Одједаред вам се учини да је Монтерлан
далеко старији од Жиродуа. Да је стар као нека река која хиљаду година има

све ^{исти} ток. Монтерлан дакле пораз човека прима, али идеал чува. Признаје
 прљаву и одвратну стварност, али не допушта пораз достојанства, аристократства.
 Понос човека је херојска његова страст, онда кад га већ сасвим загуши меха-
 низам животног процеса.

Жироду је река која мења ток. Има и он обалу
 спаса ~~за~~ за своје ђунаке, али њој се не иде кроз најскупље идеале, кроз много
 свечане жалости, него кроз вечне средње истине, кроз мудрост увиђања и ироније.
 Једнога истога дана се са једном љубавницом раскида, а друга се налази. И та
 друга није ма која. Жироду је оптимист. То је лепа и пребогата ^{Госпођа} из Јуж-
 не Америке. ~~Њен~~ муж се у роману уопште не помиње, али се њена земља велича као
 крај у којем се срећа воли и негује, у којем жене нарочито нити хоће нити ~~умеју~~
 умеју бити несрећне. Тако даће се борба те жене са извесним скрупулама висо-
 ког реда, како Жироду у роману каже: борба Малене са анђелом, свршити благопо-
 лучно по Малену, а не по анђела. Устукнуће анђелске силе, јер нико на земљи ~~није~~
 није савршен. А у борбу и несрећу ^(не) Жироду заплести Малену разрадом једне
 врло фине опсервације. Ваш најсрећнији љубавници имају потребу да ~~се~~ ^{то јест,}
 не буду са вољеним бићем, да остану сами: ~~у~~ машти својој, они могу живо да за-
 мисле крај себе и тако читав дан да ходају или седе, свога љубавника односно
 љубавницу, и то да их замишљају и осећају далеко савршенијима но што јесу. Хо-
 ће да каже Жироду: да човек врло радо ставља понос од среће на место саме сре-
 ће, ^и да је од тога срећнији. Која дубока истина: ^{говора} страх од среће којатек што
 се није испунила, ^{и онда открила шта је.} стекла, заимала, ^{тај} Али сад долази заплет. Кроз ~~то~~ процес за-
 мишљања може једна ^{ка} или друга страна заљубљених одједареда ~~доћи до двојног закључка:~~
 доћи до двојног закључка: ^{за,} она друга страна је ~~савршена~~ савршена, али ја сам утолико
 недостојнији оне друге стране, јер ја нисам савршен. То се десило Малени, по-
 што се оно прво — констатација да је партнер много савршен — десило и њој
 и Жаку. Жак је Жироду. Он говори у роману час као Жак час као Жироду. А ствар-
 но ^{те} се ^и ~~деси~~ ово: једнога дана, када су и Жак и Малена свако за себе ходали
 по Паризу као месечари савршено срећни ^(из савршености друге стране) имали су несрећу да се сретну, ^{једно на другој на}
 једном мосту на Сени. Последице од те катастрофе: кад сасвим неочекивано упад-
 не живо и несавршено биће у ^{сан} ~~најбољем~~ о савршеном бићу — извео је Жироду
 са великом маестријом. То је права тема за његов дух и његову ^{духовитост:}
 спасавати несавршено, јер је то живот; а баталити савршено док смо живи.

Жак ће последице паметно ускладити; али Малена ће

дух народа француског. Онај непрекидни мозаик од обрта мисли ~~и~~ она тако да
 кажемо, наркотичка диалектика о детаљу свакога детаља ^{то} ~~је~~ ^{је} чаробна ^{та} ~~ј~~ ^{ја} јед-
 ног правог Француза, који има страст позитивних закључака и страст благотвор-
 не ироније. Никоја филозофија не може тако објаснити ствар, нити показати
 пролазност и изгледа и вредности свих ствари ^(нико не може) као иронија. Онај свечани ми-
 нут ћутања у част мртвом Бросару-Бри ~~а~~ну, каже нам Жироду да је захватио
 цео Париз "чак до подземне жељезнице и до фабрика; људи су умртвили гласове
 и престали се кретати, да би том тренутку дали једини украс и једину noblesу
 коју људство може дати: своје отсуство."

Што је Монтерлан приказује као терет човеков, Жироду ~~и~~
 приказује просто као функције човекове.

Бенедикт Селвин